

Regional elections in Slovakia – a new reformation of the Slovak political scene?

Juraj Marušiak*

Abstract: *The aim of the submitted study is to analyze the course and results of the elections to the bodies of self-governing regions in Slovakia in November 2017. The elections were held under the conditions of the amended legislation after the abolition of the two-tier system of election of the presidents of regions. The study analyzes the process of forming pre-election coalitions and the mobilization of voters. The research is based primarily on official election results as well as political party documents and information published in the media. Although the strongest body of the ruling coalition, the Direction-Social Democracy Party, has obtained the highest number of seats, there has been a marked drop in voter support. It is a continuation of the trend indicated in the parliamentary elections in 2016. On the contrary, the regional elections of 2017 signaled the consolidation of the right-wing opposition (SaS, OĽaNO and KDH), whose agenda contains elements of anti-European and anti-party populism.*

Keywords: *Slovakia; regional elections 2017; electoral turnout; Smer-SD [Direction – Social Democracy]; Marián Kotleba*

* This contribution was supported by the VEGA Grant No. 2/0007/16 Election 1946 and Election 2016 in Slovakia.

Voľby do orgánov samosprávnych krajov na Slovensku spravidla nevyvolávajú väčšiu pozornosť expertnej komunity, médií, ale ani samotných voličov. Svedčí o tom aj nízka dynamika volebnej účasti od vytvorenia samosprávnych krajov v roku 2001 (Tab. 1). Volebné výsledky potvrdili trend poklesu volebnej podpory strany Smer – sociálna demokracia (Smer-SD), ktorý má síce dlhodobo, od roku 2006, postavenie najsilnejšej strany na Slovensku, ale jeho oslabenie signalizovali už aj výsledky volieb do Národnej rady Slovenskej republiky (NR SR) v marci 2016. V nich táto strana získala iba 28,28 percent hlasov a 49 mandátov (zo 150) oproti 44,41 percentám a 83 poslancom v roku 2012 (Election 2016b). Pokles súvisel najmä s nespokojnosťou s politikou strany v sociálnej oblasti, ako aj s početnými prejavmi klientelizmu, resp. podozreniami z korupčného správania jej predstaviteľov.

Vývoj po roku 2012 potvrdzuje vysokú mieru voličskej volatility a organizačnej nestability politických strán, ktorej výsledkom je nástup nových politických subjektov (Rybář and Spáč 2016: 153). Preto takmer všetky voľby prinášajú prekvapujúce zmeny z hľadiska štruktúry politických strán. Voľby v roku 2012 priniesli marginalizáciu Slovenskej demokratickej únie – Demokratickej strany (SDKÚ-DS), ktorá získala 6,09 percenta hlasov (Election 2012), hoci od svojho vzniku v roku 2000 mala dominantnú pozíciu medzi stranami pravého streda a v rokoch 2002 a 2010 predstavovala najsilnejší subjekt vládnych koalícií.

Po roku 2012 možno takisto pozorovať čiastočnú eróziu modelu rozdelenia slovenskej politickej scény na dva tábory, čo predstavovalo dlhodobú charakteristiku politickej kultúry Slovenska od prvej polovice 90. rokov 20. storočia (Leška 2011: 138–141). Bolo to spôsobené o. i. rastúcim vplyvom pravicovej autoritárskej Ľudovej strany Naše Slovensko, ktorej líder Marián Kotleba sa vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov v roku 2013 stal predsedom Banskobystrického kraja, ale aj následným vstupom tejto strany do NR SR v roku 2016, keď získala 8,04 percenta hlasov (Election 2016). Ďalším prvkom bol konflikt medzi stranami pravého streda, ktorý v roku 2011 viedol k rozpadu vládnej koalície na čele s premiérkou Ivetou Raďičovou a predčasným parlamentným voľbám. Rozkol na pravej strane politického spektra ďalej posilnilo rozhodnutie strán Most-Híd a Sieť z marca 2016 odmietnuť rokovania o vytvorení koalíciej vlády s euroskeptickou liberálnou stranou Sloboda a solidarita (SaS) a populistickým zoskupením Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽaNO) a vytvoriť koalíciu so Smerom-SD a národno-konzervatívnou Slovenskou národnou stranou (SNS). V roku 2016 takisto z parlamentu vypadli dva dlhodobo dominantné subjekty pravého streda – SDKÚ-DS a KDH. Koalícia Smeru-SD s dvoma menšími stranami čelí od svojho vzniku ostrej kritike zo strany opozičnej SaS a OĽaNO, ktoré spochybňujú jej morálnu legitimitu, a osobitne stranu Most-Híd, ale aj SNS, obviňujú zo zrady. Na druhej strane, uvedená koalícia takisto nie je stabilná, o čom svedčí rozpad strany Sieť v roku 2016 a vypovedanie koalíciej doho-

dy zo strany predsedu SNS Andreja Danka v lete 2017, ktoré vyústilo do nastolenia nových pravidiel koalíciej spolupráce.

Ďalším trendom politického vývoja v SR po roku 2012 je pokles dôvery voličov k „tradičným“ politickým stranám, t.j. k politickým stranám s rozvinutou členskou základňou a regionálnymi štruktúrami. Prejavuje sa to v posilňovaní vplyvu strán, ktoré nemajú pevnú organizačnú štruktúru a členskú základňu (napr. SaS, OĽaNO, Sme rodina), resp. subjektov s antipolitickou rétorikou (napr. Sme rodina). Podobne v prezidentských voľbách v roku 2014 zvíťazil v druhom kole kandidát Andrej Kiska, zdôrazňujúci absenciu prepojenia s akýmikoľvek politickými stranami. V predkladanej štúdií sa budeme snažiť identifikovať, do akej miery sa uvedené tendencie prejavili na priebehu a výsledkoch regionálnych volieb, ktoré sa na Slovensku konali v novembri 2017. Budeme vychádzať predovšetkým z analýzy a komparácie výsledkov regionálnych a parlamentných volieb. Vzhľadom na potrebu identifikácie trendov podobnosti, resp. rozdielnosti volebného správania v parlamentných a regionálnych voľbách je potrebné využiť aj diachrónne prístupy od konania prvých volieb do orgánov samosprávnych krajov v roku 2001. Vplyv volieb na konanie predstaviteľov politických strán možno identifikovať na základe ich verejných vystúpení.

Krajské voľby ako voľby druhého rádu

V porovnaní s voľbami do NR SR predstavujú voľby do orgánov samosprávnych krajov tzv. voľby druhého rádu, keďže nerozhodujú o štruktúre orgánov zákonodarnej moci, ani o zložení orgánov výkonnej moci na celoštátnej úrovni. Do tejto kategórie spadajú aj voľby do Európskeho parlamentu (Šaradín 2007: 9–10). Vzhľadom na rozsah otázok, o ktorých rozhodujú samosprávne orgány na regionálnej úrovni, tieto voľby spravidla čelia aj nižšiemu záujmu voličov a politických strán. K. Reif a H. Schmitt (1980: 3–44) ako ich charakteristiky, ktoré možno uplatniť aj pri regionálnych voľbách, ďalej definujú nižšiu podporu vládnych strán, v porovnaní s celoštátnymi voľbami, a na druhej strane väčším úspechom malých a nových strán, vyššia miera uplatňovania osobnostného princípu na úkor stranického pri rozhodovaní voličov a vyššiu úlohu kampane pri mobilizácii voličov. Navyše, poznamenávajú, že volebná účasť klesá v závislosti od miery odlišnosti volebných pravidiel od národnej tradície. Neskôr Reif podmienil neúspech vládnych strán závislosťou do volebných cyklov v rámci volieb prvého rádu, t.j. do celoštátnych zákonodarných zborov, keď najnižšiu mieru podpory dosahujú vládne strany v polovici funkčného obdobia (Reif 1984: 244–255; Eik et al. 1996: 151). Voľby druhého rádu takisto prispievajú k zviditeľneniu menších strán, a umožňujú voličom „úprimnejšiu voľbu“, a to aj v prípade, ak nimi preferovaná politická strana má menšie šance zohrať

významnú úlohu vo vláde. Ovplyvňovanie medzi voľbami prvého rádu a voľbami druhého rádu je teda obojsmerné (Eik et al. 1996: 157–159). Na druhej strane voliči hlasujú za strany, presadzujúce podobné politiky, ako by podporovali vo voľbách prvého rádu a zároveň hlasovanie vo voľbách druhého rádu môže byť motivované aj strategicky - snahou „potrestať“ aktuálnu vládu (Binzer Hobolt and Wittrock: 2011: 31). Preto výsledky volieb druhého rádu môžu predznamenať aj výsledky nasledujúcich volieb prvého rádu. Zároveň, ako zdôrazňuje H. Schmitt na základe výsledkov prvých volieb do Európskeho parlamentu, konaných aj v tzv. východoeurópskych (t.j. v ôsmich postkomunistických štátoch) v roku 2004, v ich prípade sa zásada volebného cyklu neprejavuje do takej miery ako v štátoch západnej Európy (Schmitt 2005: 659, 663).

V predkladanej štúdii sa budeme snažiť identifikovať, do akej miery platia uvedené charakteristiky volieb druhého rádu aj pre regionálne voľby v podmienkach SR. Budeme pritom vychádzať zo skutočnosti, že parlamentných volieb v roku 2006 je najsilnejším subjektom na politickej scéne v SR strana Smer-sociálna demokracia, pričom odvtedy predstavuje aj dominantný subjekt vládnych koalícií, s výnimkou rokov 2010–2012. Preto sa zameriame na to, čo priebeh a výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov v SR v novembri 2017 znamenajú pre postavenie tejto strany. Takisto budeme venovať pozornosť tomu, do akej miery voľby prvého rádu (t.j. voľby do NR SR v roku 2016), resp. povolebný vývoj ovplyvnili správanie aktérov v regionálnych voľbách a tomu, či tieto voľby posilnili menšie, resp. nové politické strany.

Volebný systém

Samosprávne kraje ako druhý stupeň územnej samosprávy, označované aj ako vyššie územné celky, boli ustanovené na základe novely Ústavy SR č. 90/2001 Z. z a zákona č. 302/2001 Z.z. Ich štruktúra vychádza z územného členenia SR z roku 1996, ktoré je kritizované autormi z rozličných častí politického spektra za to, že nezohľadňuje hranice historických regiónov (Sloboda 2014: 4, 8, 37; Kysel' 2017; Hrnko 2017). Na rozdiel od volieb do NR SR, kde sa uplatňuje systém pomerného zastúpenia s 5-percentným volebným prahom pre vstup strany do parlamentu, v rámci jedného volebného obvodu, ktorý predstavuje celé územie SR, sa volebný systém pri voľbách do orgánov samosprávnych krajov podobá volebnému systému do orgánov miestnej samosprávy (Marušiak 2012: 127–132). Popri krajských zastupiteľstvách, volených väčšinovým volebným systémom v jedno-, resp. viacmandátových obvodoch v závislosti od počtu obyvateľov obvodu, voliči priamou voľbou volia predsedov samosprávnych krajov. Ústava SR predpokladá štvorročné volebné obdobie (čl. 69). Volebný systém pripúšťa individuálnu voľbu kandidátov a zároveň

účasť nezávislých kandidátov. Prvé voľby do orgánov samosprávnych krajov sa konali v roku 2001. Do roku 2013 boli predsedovia samosprávnych krajov volení dvojkoľovým systémom, pričom do druhého kola postupovali dvaja najsilnejší kandidáti v prípade, že ani jeden kandidát nezískal viac než 50 percent hlasov v prvom kole. Dvojkoľový systém v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov prevzal aj tzv. volebný kódex (Zákon č. 180/2014 Z.z.). Väčšinový volebný systém, uplatňovaný v krajských voľbách, umožňuje účasť odlišných aktérov v politickej súťaži – popri politických stranách s celoštátnou pôsobnosťou majú väčšiu šancu uspieť vo voľbách aj regionálne aj regionálne politické strany a volieb sa môžu zúčastniť aj nezávislí kandidáti, t.j. individuálni kandidáti, ktorí sa nehlásia k žiadnej politickej strane. Je preň charakteristický vysoký stupeň personifikácie volebných kampaní.

Nízka volebná účasť vo voľbách do samosprávnych krajov (pozri Tab. 1) v porovnaní s voľbami do NR SR, kde sa v histórii samostatnej SR volebná účasť pohybuje v rozmedzí od 54,67 percenta (2006) po 84,24 percenta (1998)¹ bola hlavným dôvodom legislatívnych zmien vo februári 2017. Najdôležitejšou zmenou bolo nahradenie dvojkoľového systému pri voľbách predsedov samosprávnych krajov systémom jednkoľovým, čo vyplývalo z nižšej účasti v druhom kole hlasovania v minulosti. Novelizácia Ústavy SR umožnila mimoriadne predĺženie funkčného obdobia orgánov samosprávnych krajov tak, aby sa nasledujúce krajské voľby mohli konať spoločne s komunálnymi voľbami v roku 2022. Ďalším argumentom koaličných strán bola úspora finančných prostriedkov pri zrušení druhého kola volieb predsedov a oslabenie možnosti extrémistických politikov ovládnuť vedenia krajov. Opozíčné strany uvedenú zmenu kritizovali, argumentovali tým, že sa udiala v krátkom čase pred samotnými voľbami (Webnoviny 2017b). Prezident SR A. Kiska odmietol novelu príslušných zákonov podpísať, napriek tomu však poslanci NR SR príslušné zmeny opätovne schválili 21. marca 2017 (Aktuálne.sk 2017d)². So zmenou prejavili nesúhlas aj niektoré predsedovia samosprávnych krajov, napr. predseda Bratislavského samosprávneho kraja Pavol Frešo (nezávislý, v rokoch 2012-2016 predseda SDKÚ-DS) a predseda Nitrianskeho samosprávneho kraja Milan Belica (Smer-SD) (Aktuálne.sk 2017c). Ďalší predstaviteľ opozície, nezaradený poslanec Miroslav Beblavý, navrhoval zrušenie vyšších územných celkov a prerozdelenie ich kompetencií medzi obce a mestá, čo však NR SR zamietla (Aktuálne.sk 2017a).

Argumentom v prospech zrušenia vyšších územných celkov bol najmä nízky záujem voličov, ktorý má pravdepodobne viacero príčin. Popri územnom členení, ktoré nezohľadňuje historické hranice regiónov, je ňou zrejme aj nízke povedomie verejnosti o význame samosprávnych krajov v spoločnosti, a napokon aj skutočnosť, že voľby rozličného druhu sa v SR konajú prakticky každý rok (voľby do NR SR, prezidentské voľby, voľby do orgánov samosprávnych krajov, komunálne voľby a voľby do Európskeho parlamentu), čo môže vyvolávať únavu voličov. Zároveň však jedným z dôvodov nízkej účasti môže byť aj vytváranie predvolebných koalícií, ktoré

aj v minulosti nezodpovedali štiepeniam na koalíciu a opozíciu na celoštátnej úrovni. Vychádzajúc z K. Reifa a H. Schmitta (1980: 13), nízku volebnú účasť môže spôsobovať aj zavedenie väčšinového systému, ktorý je v rozpore s politickými tradíciami v SR s dominantným postavením systému pomerného zastúpenia.

Tab. 1: Dynamika účasti vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov (2001–2017)
(v % oprávnených voličov)

Rok / účasť	2001		2005		2009		2014		2017
	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	1. kolo	2. kolo	
	26,2	22,61	18,02	11,07	22,9	18,39	20,11	17,29	29,95

Zdroj: Election to the bodies of Regional Self-Governments

Od druhých volieb do orgánov samosprávnych krajov v roku 2005 kandidáti Smeru-SD na post predsedu, resp. nezávislí kandidáti, ktorých táto strana podporovala, boli úspešnejší, ako kandidáti strán pravého streda. V roku 2005 bolo s podporou Smeru-SD zvolených šesť z ôsmich predsedov samosprávnych krajov. O štyri roky neskôr, v roku 2009, Smer-SD získal sedem z ôsmich predsedov, v roku 2013 sa zopakoval pomer síl z roku 2005. Do istej miery môžeme hovoriť o úspechu Smeru-SD aj v prípade krajských volieb v roku 2001, keďže opozícia obsadila takisto šesť z ôsmich kresiel predsedov krajov. V tom čase bola síce reprezentovaná predovšetkým Hnutím za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS), viacero jeho predstaviteľov, aj na úrovni regionálnej politiky, sa však neskôr zblížilo so Smerom-SD (napr. Tibor Mikuš v Trnavskom kraji, Milan Belica v Nitrianskom kraji a Peter Chudík v Prešovskom kraji). Treba takisto poukázať na skutočnosť, že volebná kampaň na úrovni krajov sa sústreďuje primárne na obsadenie pozície predsedov.

Na druhej strane Reifova téza o volebných cykloch je čiastočne aplikovateľná iba v prípade regionálnych volieb v roku 2001, kde opozičné ĽS-HZDS získala aj najvyšší počet poslancov. Aj vtedy však najvyšší počet mandátov v krajských zastupiteľstvách získali pravocentristické strany vládnej koalície. Na druhej strane, po voľbách do NR SR v roku 2002 tieto strany vytvorili vládnu koalíciu aj napriek neúspechu pri voľbách predsedov krajov. V roku 2005 výsledok volieb predsedov krajov predznamenal výsledok parlamentných volieb konaných v júni 2006, hoci v týchto voľbách si dominantné postavenie v krajských zastupiteľstvách udržali strany KDH, SDKÚ-DS a DS. Regionálne voľby v roku 2009 potvrdili dominantné postavenie strany Smer-SD, hoci táto strana po parlamentných voľbách v roku 2010 nebola schopná zostaviť vládnu koalíciu aj napriek tomu, že v nich získala najväčší počet hlasov. Podobne volebné výsledky v roku 2013 nepoukazujú na pokles podpory vládnej strany ani poldruha roka po parlamentných voľbách v marci 2012, hoci v Banskobystrickom kraji, kde post predsedu kraja zastával kandidát Smeru-SD od roku 2001, zvíťazil líder krajne pravicovej Ľudovej strany Naše Slovensko Marián

Kotleba. Jeho úspech predznamenal vstup ĽS NS do parlamentu po voľbách v roku 2016. Je to však jediný prípad výraznejšieho úspechu novovzniknutej, resp. radikálnej politickej strany v regionálnych voľbách.

Výsledky krajských volieb do značnej miery odzrkadľujú aj stabilné regionálne rozvrstvenie voličov. Platí teda zásada, podľa ktorej voliči vo voľbách prvého a druhého rádu hlasujú podobne (Binzer Hobolt – Wittrock 2011: 31). V parlamentných voľbách v roku 2006 Smer-SD vystupoval ako najsilnejšia strana vo všetkých krajoch, s výnimkou Bratislavského kraja, kde dominovala SDKÚ-DS, podobne ako vo všetkých obvodoch mesta Košice. V 11 obvodoch južného Slovenska s výrazným zastúpením maďarskej menšiny sa na pozícii najsilnejšej strany ocitla SMK. Neskorší rozkol SMK a vznik slovensko-maďarskej strany Most-Híd posilnil vizuálnu dominanciu Smeru-SD aj vo väčšine etnicky zmiešaných obvodoch. V ďalších parlamentných voľbách v roku 2010 Smer-SD potvrdil svoju dominanciu vo väčšine regiónov. SDKÚ-DS získala prvé miesto iba v Bratislavskom kraji (mesto Bratislava a obvod Senec), v obvodoch Dunajská Streda, Komárno, Galanta a Šaľa bol najsilnejší Most-Híd a v obvode Štúrovo (časť okresu Nové Zámky) sa na prvom mieste ocitla SMK.

V predčasných voľbách do NR SR v roku 2012 získal prvé miesto v obvode Dunajská Streda Most-Híd, a v obvodoch Komárno a Štúrovo SMK. V ostatných obvodoch, vrátane mesta Bratislavy, sa na prvom mieste umiestnila strana Smer-SD. Tá získala prvé miesto aj v parlamentných voľbách v roku 2016 v 70 zo 79 okresov, pravicová SaS. uspela iba v Bratislavskom kraji (okresy Bratislava I. – V. a Senec), ako aj v obvode Košice I., v okresoch Dunajská Streda a Komárno sa na prvom mieste ocitla SMK. V Bratislavskom kraji, kde dlhodobo dominujú strany pravého stredu, sa v krajských voľbách kandidátovi s podporou Smeru-SD Vladimírovi Bajanovi podarilo získať pozíciu predsedu iba v roku 2005 (Elections to the Parliament, Elections to Bodies of Regional Self-Governments). Uvedené údaje potvrdzujú, že regionálne rozvrstvenie voličov je stabilné a výsledky volieb na úrovni krajov zodpovedajú výsledkom na celoštátnej úrovni. S ohľadom na relatívne stabilné rozvrstvenie voličskej podpory v jednotlivých krajoch a legislatívnu zmenu z roku 2017, ktorou sa odstránilo druhé kolo voľby predsedov krajov, by bolo možné predpokladať úspech kandidátov Smeru-SD aj v regionálnych voľbách v roku 2017.

Formovanie predvolebných koalícií

Charakteristickým znakom zostavovania kandidátnych listín a celkovo volebnej kampane bola defenzívna pozícia strán vládnej koalície a naopak, značná aktivita časti opozičných strán, ktoré dokázali vytvoriť spoločný blok vo všetkých krajoch. Kým strany pravého stredu (SaS, OĽaNO, KDH, prípadne v niektorých krajoch ďalšie menšie pravicové strany, napr. OKS a NOVA) postupovali na úrovni krajov

spoločne, v prípade strán vládnej koalície sa spoločný postup podarilo dosiahnuť iba v Nitrianskom a Trenčianskom kraji. Rozhodnutie trojice SaS, OĽaNO a KDH boli aj výsledkom spoločne organizovaných protivládnych protestov od marca 2016, realizovaných nielen na parlamentnej pôde, ale aj formou pouličných mítingov. Ďalšie opozičné strany – ĽS NS a Sme rodina kandidovali samostatne. Niektorí kandidáti sa s ohľadom na negatívny postoj časti voličov k politickým stranám rozhodli opustiť svoje strany a kandidovať ako nezávislí, napr. poslanci NR SR za OĽaNO Oto Žarnay a Viera Dubačová (Aktuálne.sk 2017b). Predovšetkým strany vládnej koalície tak postupovali v rozpore so svojimi záväzkami na celoštátnej úrovni, s výnimkou dvoch krajov ich kandidáti medzi sebou súperili, čo bolo o.i. zrejme aj dôsledkom koalíčnej krízy medzi Smerom-SD a SNS v lete 2017.

Smer-SD nominoval za kandidátov na post predsedu samosprávneho kraja spravidla svojich dovtedajších predsedov. V Bratislavskom kraji táto strana vlastného kandidáta nepostavila a oficiálne ani žiadnemu z existujúcich kandidátov nevyslovila podporu. Bezprostredne pred voľbami bol zverejnený interný list, v ktorom predseda krajskej organizácie v Bratislavskom kraji a predseda poslaneckého klubu Smeru-SD Martin Glváč vyzval členov strany, aby podporili nezávislého kandidáta Milana Ftáčnika, ktorý bol v rokoch 2010-2014 primátorom Bratislavy s podporou Smeru-SD. Samotný M. Ftáčnik sa od podpory Smeru-SD dištancoval (Dugovič 2017b), čo pravdepodobne vyplývalo z dlhodobu nízkej podpory Smeru-SD v Bratislavskom kraji. V médiách sa však objavovali aj správy, podľa ktorých v skutočnosti lídri Smeru-SD v Bratislavskom kraji nemali záujem na víťazstve M. Ftáčnika, ale želali si víťazstvo dovtedajšieho predsedu Pavla Freša, resp. iných kandidátov, hoci v minulosti reprezentoval politický tábor protivníkov tejto strany (Dugovič 2017a). Po voľbách tieto správy potvrdil aj M. Ftáčnik a obvinil M. Glváča z vedomého poškodzovania jeho kampane (Denník N 2017).

Koaliční partneri Smeru-SD nominovali vlastných kandidátov na post predsedu (Lukáš Parížek za SNS a Daniel Krajcer za koalíciu strán Most-Híd, SKOK- Európski liberálni demokrati a SZS). Pri nominácii kandidátov na poslancov však Smer-SD postupoval spoločne so stranami Most-Híd, SDKÚ-DS SKOK-ELD a zoskupením Starostovia a nezávislí kandidáti, kým SNS postupovala samostatne. V Trnavskom kraji Smer-SD spoločne so SNS podporovali dovtedajšieho predsedu kraja Tibora Mikuša, ktorý však kandidoval ako nezávislý, kým Most-Híd nominoval vlastného kandidáta Konráda Rigó.

V Žilinskom a Prešovskom samosprávnom kraji Most-Híd, ktorý pôsobí predovšetkým v etnicky zmiešaných regiónoch na južnom Slovensku, svojich kandidátov na post predsedu nenominoval, na druhej strane Smer-SD a SNS nenominovali spoločných kandidátov. Smer-SD podporoval dovtedajších predsedov (Juraja Blanára v Žilinskom kraji a Petra Chudíka v Prešovskom kraji), SNS navrhovala v Žilinskom kraji bývalého ministra školstva SR Jána Mikolaja a v Prešovskom kraji Miroslava

Škvareka. Koaličné strany samostatne kandidovali aj v Košickom samosprávnom kraji. Smer-SD na rozdiel od ostatných krajov nominoval primátora mesta Košice Richarda Rašiho³, pričom dovtedajší predseda Zdenko Trebuľa už nekandidoval. Most-Híd v koalícii so stranou SKOK nominoval Karola Patakyho a SNS Jarmilu Takáčovú.

Pri voľbách poslancov samosprávnych krajov vo všetkých krajoch, s výnimkou Trenčianskeho, Nitrianskeho a čiastočne aj Bratislavského kraja, predložili koaličné strany samostatné kandidátky, čo môže byť signálom o nedostatočnom konsenze vo vnútri vládnej koalície. Postoj strany Smer-SD pri voľbách v Bratislavskom samosprávnom kraji zároveň naznačuje, že v tejto strane panujú vnútorné rozpory.

V bloku časti opozičných strán pravého stredu mala, z hľadiska nominácie kandidátov na predsedov samosprávnych krajov, dominantné postavenie strana SaS. V Bratislavskom kraji bol jej kandidátom na predsedu Juraj Droba (SaS), ktorého však pre jeho liberálnu orientáciu odmietlo podporiť KDĽH. KDĽH však participovalo na spoločnej kandidátke bloku aj v Bratislavskom kraji. Nominantkou pravicového bloku v Trenčianskom kraji bola členka SaS Renáta Kaščáková (Aktuálne.sk 2017c). OĽaNO nominovalo kandidátku v Žilinskom kraji (Eriku Jurinovú) a v Trnavskom kraji (Jozef Viskupič). V Prešovskom kraji bol kandidátom pravicového bloku člen KDĽH a primátor mesta Levoča Milan Majerský. Ján Greššo (Nitriansky kraj) a Rastislav Trnka boli nominovaní ako spoloční kandidáti bez uvedenia straníckej príslušnosti (Sme 2017a).

Špecifická situácia sa vytvorila v Banskobystrickom samosprávnom kraji, kde sa politická mobilizácia sústreďovala na úsilie poraziť dovtedajšieho predsedu kraja, lídra extrémistickej ĽS NS M. Kotlebu. Impulzom pre ňu bol aj vstup ĽS NR do parlamentu v roku 2016. Nezávislý kandidát Stanislav Mičev, ktorý spolupracoval v minulosti s ľavicovými zoskupeniami, ako aj kandidát pravicového bloku Martin Klus (člen SaS) sa svojich kandidatúr na základe predchádzajúcej dohody vzdali v prospech nezávislého kandidáta Jána Luntera, ktorého šanca poraziť M. Kotlebu sa v auguste 2017 na základe prieskumu verejnej mienky, usporiadaného agentúrou Focus, sa ukázala ako najvyššia (Vražda 2017). Luntera podporil aj Smer-SD a ostatné strany vládnej koalície, ktoré však pri zostavovaní kandidátskych listín na poslancov krajského zastupiteľstva postupovali samostatne. Voľby v Banskobystrickom samosprávnom kraji však poukázali aj na rozpory v tábore krajnej pravice, keďže proti M. Kotlebovi kandidoval aj predstaviteľ Slovenskej ľudovej strany Jozef Sásik, ktorý sa rovnako ako M. Kotleba hlási k dedičstvu režimu Slovenskej republiky (1939–1945) na čele s Jozefom Tisom.

Popri celoštátnych témach, ktoré rezonovali aj na protivládnych protestoch, organizovaných SaS a OĽaNO, pri mobilizácii voličov zo strany opozície rezonovali aj špecifické regionálne témy. V Trnavskom kraji bol jeho predseda Tibor Mikuš (2005–2017) kritizovaný napr. v súvislosti so zlou ekonomickou situáciou a hrozia-

cou likvidáciou medzinárodného letiska v Piešťanoch, dopravnou situáciou v meste Hlohovec a protestmi proti otvoreniu ubytovne v obci Voderady vo vlastníctve kraja pre zahraničných robotníkov, pracujúcich v okolitých priemyselných podnikoch, kde s miestnymi voličmi aktívne komunikoval jeho pravicový protikandidát Jozef Viskupič (Webnoviny 2017a). V Žilinskom kraji zas témou volebnej kampane proti úradujúcemu predsedovi Jurajovi Blanárovi (2005-2017) boli o.i. podozrenia z nákupu predražených CT prístrojov pre nemocnice v kraji v roku 2016 (TVnoviny.sk 2016). V tejto súvislosti Smer-SD dokonca uvažoval, že namiesto neho bude nominovať na kandidáta na predsedu poslanca NR SR Ján Podmanického, konzervatívne orientovaného predstaviteľa mladšej generácie v strane (Webnoviny 2017c). V Prešovskom kraji dlhoročnému predsedovi Petrovi Chudíkovi (2001-2017) jeho protivníci vytýkali najmä poskytnutie štátnych subvencií jeho vlastným firmám a bol takisto obviňovaný z volebnej korupcie v obciach s početne silným zastúpením voličov rómskeho pôvodu pred parlamentnými voľbami v marci 2016 (Harkotová 2017).

Podobne ako pred voľbami do NR SR v roku 2016, predstavovala faktor politickej mobilizácie tzv. náboženská pravica. Mimovládna organizácia Združenie kresťanských spoločenstiev mládeže publikovala tzv. Manifest kresťanskej politiky, ktorého signatári sa zaviazali chrániť kresťanské hodnoty (predovšetkým uznanie manželstva ako zväzku jedného muža a jednej ženy, resp. ochrany života od počatia po prirodzenú smrť), ale aj rešpektovať zásady sociálnej solidarity a „spravodlivého, hospodárneho a transparentného spravovania verejných zdrojov“ (Kresťanskí kandidáti 2017). K manifestu sa mohli prihlásiť kandidáti bez ohľadu na stranícku príslušnosť, medzi jeho signatármi však dominovali zástupcovia opozičného bloku strán pravého streda a nezávislí kandidáti. Manifest podporili aj piati kandidáti na post predsedu samosprávneho kraja.

Výsledky volieb⁴

Voľby do orgánov samosprávnych krajov v roku 2017 sa vyznačovali najvyššou volebnou účasťou od roku 2001, keď sa tieto voľby konali prvý raz (Tab. 1). Dôvodom bola jednak mobilizácia pravicovej opozície, ale aj vysoká miera mobilizácie voličov osobitne v Banskobystrickom kraji proti M. Kotlebovi a ĽS NS. Volebná účasť v tomto kraji v minulosti nepresiahla úroveň 27,05 percenta, ale v novembri 2017 dosiahla úroveň 40,28 percenta, čo vysoko presahuje celoštátny priemer (Elections 2017). Vyššia volebná účasť v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami však bola znamenaná aj v iných krajoch.

Z hľadiska pozícií politických strán voľby priniesli oslabenie strany Smer-SD na regionálnej úrovni. Kým v rokoch 2013–2017 bolo šesť z ôsmich predsedov samosprávnych krajov zvolených za Smer-SD (v Banskobystrickom kraji zastával post

predsedu Marián Kotleba, ĽSNS a v Bratislavskom kraji nominant koalície strán pravého stredu SDKÚ-DS, KDH, Most-Híd, SaS, SMK, OKS a Strany zelených Pavol Frešo), v novembri 2017 uspeli len dvaja kandidáti tejto strany – v Nitrianskom kraji (Milan Belica) a v Trenčianskom kraji (Jaroslav Baška), t.j. v regiónoch, kde kandidovali aj s podporou koaličných partnerov Smeru-SD. Porážke kandidáta Smeru-SD v Žilinskom kraji nezabránila ani návšteva premiéra a predsedu strany Roberta Fica bezprostredne pred voľbami (Prušová 2017). Samostatní kandidáti SNS na post predsedov krajov získali iba nízky počet hlasov.

Naopak, úspešní boli kandidáti opozičného bloku strán pravého stredu, ktorí uspeli v piatich krajoch, kým v Banskobystrickom kraji sa stal víťazom nezávislý kandidát J. Lunter, podporovaný stranami vládnej koalície i pravicovo-centristickej opozície (pozri Tab. 2).

Spomedzi pravicových strán získala strana OĽaNO dvoch predsedov (Eriku Jurinová v Žilinskom kraji a Jozefa Viskupiča v Trnavskom kraji) a po jednom predsedovi získali KDH (Milan Majerský – Prešovský kraj) a SaS (Juraj Droba – Bratislavský kraj).

Tab. 2: Predsedovia samosprávnych krajov (2013, 2017)

Kraj / Rok	2013	2017
Bratislavský	Pavol Frešo (KDH, SZ, SMK-MKP, SDKÚ-DS, SaS, OKS, MOST – HÍD)	Juraj Droba (SaS, OĽaNO, SMK-MKP, NOVA, OKS, Zmena zdola, DÚ)
Trnavský	Tibor Mikuš (nezávislý s podporou Smeru-SD)	Jozef Viskupič (OĽaNO, SaS, KDH, OKS, Zmena zdola, DÚ)
Nitriansky	Milan Belica (Smer-SD)	Milan Belica (SMER-SD, SNS, MOST – HÍD)
Trenčiansky	Jaroslav Baška (Smer-SD)	Jaroslav Baška (SMER-SD, SNS, MOST – HÍD, SZ)
Žilinský	Juraj Blanár (SMER-SD, SZ, SNS)	Erika Jurinová (OĽaNO, SaS, KDH, OKS, NOVA)
Banskobystrický	Marián Kotleba (ĽS NS)	Ján Lunter (nezávislý kandidát s podporou strán pravicovej koalície a Smeru-SD)
Košický	Zdenko Trebula (MOST – HÍD, SMK-MKP, SMER-SD)	Milan Majerský (KDH, SaS, OĽaNO, NOVA)
Prešovský	Peter Chudík (SMER-SD, SMS, NÁŠ KRAJ)	Rastislav Trnka (OĽaNO, SaS, KDH, NOVA, ŠANCA)

Poznámka: Podfarbením sú vyznačení kandidáti zvolení s priamou podporou zo strany Smeru-SD.

Zdroj: Election to the bodies of Regional Self-Governments

Hoci spomedzi politických strán si Smer-SD udržal najväčší počet poslancov samosprávnych krajov (89)⁵, je to v porovnaní so 151 poslancami v predchádzajúcom volebnom období pokles o viac než jednu tretinu. Na ďalších dvoch miestach skončili mimoparlamentné subjekty KDH (46 poslancov) a SMK (33 poslancov), ktorých silnou stránkou sú dobre vybudované regionálne štruktúry. Hoci SMK vo voľbách v rokoch 2010, 2012 a 2016 skončila pod prahom uzatváracej klauzuly do NR SR, ktorá je v prípade samostatných strán 5 percent, na etnicky zmiešanom území južného Slovenska dokázala poraziť Most-Híd, ktorý získal iba 10 poslancových mandátov. Relatívne málo úspešná bola aj druhá najsilnejšia parlamentná strana SaS (15 poslancov) a OĽaNO (23 poslancov), za čo pravdepodobne vďaka nedostatočne rozvinutým, resp. v prípade OĽaNO absentujúcim regionálnym štruktúram. Iba 15 poslancov získala koalíčná SNS. Spomedzi menších pravicových strán získala 7 poslancov strana Nova, ktorej kandidáti vo voľbách do NR SR v roku 2016 sa o podporu voličov uchádzali na kandidátke strany OĽaNO. Zmena zdola na čele s Jánom Budajom (poslanec NR SR v roku 2016 zvolený za stranu OĽaNO) získala 5 poslancov, 2 poslancov získala strana Šanca. Po jednom mandáte získala pravicová OKS, regionálne strany Nezávislé fórum (Bratislavský kraj) a Šport do Košíc a na východ (Košický kraj), strana Doma dobre a neokomunistická strana Úsvit (Koník 2017). Spomedzi parlamentných strán nezískala žiadneho poslanca Sme rodina, vedená podnikateľom a milionárom Borisom Kollárom. Úspech strany Zmena zdola (predovšetkým v Bratislavskom kraji) je daný pôsobením Jána Budaja a ďalších predstaviteľov strany v politike na komunálnej úrovni v meste Bratislava (Ján Budaj je predsedom Klubu bratislavských poslancov, združujúcich poslancov strán pravého stredu v bratislavskom mestskom zastupiteľstve).

V prípade ĽSNS sa do krajských zastupiteľstiev dostali iba dvaja kandidáti, ktorí sa zároveň od roku 2016 najčastejšie objavujú v médiách (predseda strany M. Kotleba v Banskobystrickom kraji a podpredseda strany Milan Uhrík). Neúspech strany v regionálnych voľbách však nemusí znamenať jej marginalizáciu. Vo väčšinovom volebnom systéme jej kandidáti boli slabší ako ich súper, ďalším dôvodom mohla byť ich nízka viditeľnosť a prestíž v lokálnom prostredí, kde pôsobia. Na druhej strane mediálne najviditeľnejší predstavitelia ĽSNS zaznamenali úspech a vo voľbách predsedu Banskobystrického kraja M. Kotleba skončil na druhom mieste a získal 23,24 percenta hlasov. To znamená, že si udržiava podporu významného segmentu voličov a strana s jeho myšlienkami aj naďalej disponuje nezanedbateľným voličským potenciálom, ktorý sa môže prejaviť pri voľbách do NR SR, konaných prostredníctvom systému pomerného zastúpenia.

Smeru-SD sa podarilo zvýšiť počet svojich poslancov iba v Bratislavskom kraji z 1 v rokoch 2013–2017 na 5 po roku 2017, všade inde ich počet výrazne poklesol. Najvýraznejšie sa to stalo v prípade Trnavského samosprávneho kraja, kde sa počet

poslancov Smeru v krajskom zastupiteľstve znížil z 12 na jedného (pozri Tab. 4). Most-Híd získal v Bratislavskom, Nitrianskom, Trnavskom a v Banskobystrickom kraji po jednom mandáte, výraznejšie zastúpenie získal iba v Košickom kraji (6 mandátov). SNS nezískala žiadne zastúpenie v Bratislavskom kraji, v Žilinskom a v Nitrianskom kraji po päť mandátov a v ostatných krajoch 1 – 2 mandáty.

V krajských zastupiteľstvách má koalícia prevahu nad pravicovou opozíciou iba v Nitrianskom kraji (17 vs. 10), v Banskobystrickom kraji (17 vs. 4) v Trenčianskom kraji (16 vs. 9) a v Košickom kraji (23 vs. 15). V ostatných krajoch mala pravicová opozícia vyšší počet poslancov, než koalíčné strany.

Tab. 3: Mandáty podľa straníckej príslušnosti poslancov krajských zastupiteľstiev (2017)

strana	Kraj								
	Bratislavský	Trnavský	Nitriansky	Trenčiansky	Žilinský	Banskobystrický	Košický	Prešovský	SR spolu
Smer-SD	5	1	11	15	10	15	16	16	89
SNS	0	0	5	1	5	1	1	2	15
Most-Híd	1	1	1	0	0	1	6	0	10
KDH	3	6	4	4	8	3	8	11	47
SMK	3	13	11	0	0	5	1	0	33
OĽaNO	2	3	2	1	6	0	4	3	21
SaS	3	2	1	3	3	1	1	1	15
Zmena zdola	4	0	0	1	0	0	0	0	5
ĽSNS	0	0	1	0	0	1	0	0	2
NOVA	1	0	1	0	0	0	2	3	7
Šanca	0	0	2	0	0	0	0	0	2
OKS	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Nezávislé fórum	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Doma dobre	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Úsvit	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Šport do Košíc a na východ (ŠKV)	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Nezávislí, vrátane kandidátov bez straníckej príslušnosti	25	14	15	22	25	22	17	24	165
Spolu za kraj	50	40	54	47	57	49	57	62	

Zdroj: Koník 2017; Elections 2017

Tab. 4: Počet poslancov za Smer-SD v jednotlivých krajoch (2013, 2017)

Kraj/Rok	Bratislavský	Trnavský	Nitriansky	Trenčiansky	Žilinský	Banskobystrický	Košický	Prešovský
2013	1	12	20	22	19	24	25	26
2017	5	1	11	15	10	15	16	16

Zdroj: Koník 2017

Celkovo najväčší počet mandátov však získali nezávislí kandidáti – podľa oficiálnych volebných výsledkov 161 mandátov (Elections 2017), podľa údajov Denníka N, ktorému sa podarilo identifikovať stranícku príslušnosť kandidátov na základe vyjadrení predstaviteľov kandidujúcich subjektov a koalícií až 165 (Koník 2017). Predstavujú teda z hľadiska politickej príslušnosti zvolených poslancov najsilnejší segment, dôsledkom čoho môže byť problém s formovaním stabilnej väčšiny v krajských zastupiteľstvách, keďže ich politické správanie je ťažko predvídateľné. Na druhej strane nemožno vylúčiť, že oficiálne boli ako nezávislí označení aj kandidáti, ktorí síce boli členmi politických strán, ale na kandidátku koalície sa nedostali, keďže sa o príslušný počet miest museli deliť s kandidátmi koalíčných partnerov.

Reakcia politických strán na výsledky volieb

Výsledky krajských volieb vyvolali optimizmus medzi predstaviteľmi strán pravicovej opozície (SaS, OĽaNO a KDH). Predseda KDH Alojz Hlina sa vyslovil, že „Smer na Slovensku skončil“ (Koník 2017). V prípade KDH volebné výsledky znamenajú posilnenie jeho postavenia na politickej scéne v SR a zvýšenie nádeje pre návrat do NR SR v nasledujúcich parlamentných voľbách. Na druhej strane, výsledok vyvolal v radoch opozície aj rozpory. SaS a OĽaNO v decembri 2017 avizovali zámer spolupracovať pri zostavovaní kandidátskych listín do komunálnych volieb, plánovaných na jeseň 2018, iba vo formáte dvojkoalície, t.j. bez účasti KDH, čo vyvolalo negatívnu reakciu jeho predsedu A. Hlinu (Sme, 19. 12. 2017). Pod vplyvom úspechu svojich kandidátov na predsedov samosprávnych krajov líder OĽaNO Igor Matovič spochybnil nároky predsedu SaS Richarda Sulíka na post premiéra v prípade porážky Smeru a skonštatoval, že poslankyňa za túto stranu Veronika Remišová by bola lepšou kandidátkou na túto funkciu (Fakt24.sk 2017).

Vo februári 2018 svoj vstup do KDH ohlásil poslanec NR SR Richard Vašečka, zvolený za OĽaNO, so zámerom uchádzať sa o post jeho predsedu (Postoj 7. 2. 2018). Hoci R. Vašečka argumentoval podporou viacerých členov strany, členovia Predsedníctva KDH vyslovili podporu súčasnému predsedovi, pričom argumentovali o.i. aj úspechom strany pod jeho vedením v krajských voľbách (Smatana 2018).

Aj napriek volebnému úspechu teda možno hovoriť o pokračujúcej fragmentácii pravicovej opozície. Vnútné konflikty sa nevyhli ani Smeru-SD. Podpredseda strany a minister kultúry SR Marek Maďarič vyzval bezprostredne po voľbách na „výrazné zmeny v strane ... politické, programové a personálne“ a jej výsledok označil za prehru (Aktuality.sk 2017). S čiastočnou kritikou volebných výsledkov vystúpil aj podpredseda vlády a Smeru-SD Peter Pellegrini (TASR 2017). S kritikou personálnej politiky Smeru-SD vystúpil konzervatívne orientovaný poslanec NR SR za túto stranu J. Podmanický (Pravda 2017).

Jeho predseda R. Fico odmietol interpretovať volebné výsledky ako porážku strany, naopak hovoril o „suverénnom víťazstve“. S výnimkou ministra kultúry Mareka Maďariča všetci podpredsedovia strany odmietli správy, podľa ktorých by požadovali odstúpenie ministra vnútra Roberta Kaliňáka a práce a sociálnych vecí Jána Richtera (Tódová 2017). Po tom, ako M. Maďarič nezískal pre svoju kritiku doterajšej politiky Smeru-SD vo vedení strany podporu, oficiálne potvrdil svoje odstúpenie z funkcie podpredsedu strany, hoci zostal vo funkcii ministra (Hospodárske noviny, 7. 12. 2017). S kritikou pôsobenia strany pred voľbami do orgánov samosprávnych krajov vystúpil aj na sneme strany 9. decembra 2017. Jeho kritika sa týkala postupu strany v Bratislavskom kraji, kde Smer-SD nenašiel kandidáta, ku ktorému by sa mohol verejne prihlásiť. Požadoval sebareflexiu strany a vyslovil sa za existenciu názorových platforiem. Jeho vystúpenie odmietol predseda krajskej organizácie Smeru-SD M. Glváč (Sliz 2017). Výsledok volieb v Košickom samosprávnom kraji zároveň spochybnil kandidát Smeru-SD na post jeho predsedu R. Raši. Vzhľadom na tesný rozdiel počtu hlasov medzi ním a víťazom Rastislavom Trnkom (875 hlasov) (Elections 2017) vyslovil podozrenie z falšovania volebných výsledkov a Ústavnému súdu SR adresoval žiadosť o vyhlásenie volieb za neplatné (Ústavný súd SR 2017). V období po krajských voľbách Smer-SD zintenzívnil konfrontačný kurz voči opozícii i kriticky naladeným intelektuálom (označovaným ako „bratislavská kaviareň“) (Sliz 2017), ale zároveň aj zvýšil pozornosť venovanú sociálnym otázkam. Na druhej strane R. Fico potvrdil sociálno-konzervatívne smerovanie strany, keď uviedol, že Smer-SD zostane slovenskou, nie „bruselskou“ sociálnou demokraciou.

Napriek tejto rétorike však Smer-SD pristúpil k personálnym zmenám na úrovni predsedov krajských organizácií (v Trnavskom, Banskobystrickom a v Prešovskom kraji) a predseda strany R. Fico ohlásil aj výmenu bližšie neurčeného značného počtu predsedov okresných organizácií strany (Pravda 2018).

Záver

Voľby do orgánov samosprávnych krajov v novembri 2017 potvrdili tendenciu poklesu volebnej podpory Smeru-SD a teda aj oslabenie jeho dlhoročnej dominancie

na slovenskej politickej scéne. Na regionálnej úrovni sa prejavuje poklesom počtu jeho poslancov, ako aj predsedov samosprávnych krajov, zvolených s jeho podporou, v porovnaní so situáciou v rokoch 2005-2013. Zatiaľ nie je možné identifikovať, do akej miery môže tento pokles ovplyvniť aj nadchádzajúce voľby do NR SR, strana Smer-SD však výrazne oslabilo svoje postavenie aj v regiónoch svojej dovtedajšej dlhodobej podpory v parlamentných i regionálnych voľbách. Aj naďalej si však udržiava postavenie najsilnejšej strany. Výsledky krajských volieb však znamenajú narušenie dovtedajšieho dlhodobého regionálneho rozvrstvenia voličských preferencií. Postavenie Smeru-SD ovplyvnila aj konsolidácia strán pravicovej opozície (SaS, OĽaNO a KDH), pričom tieto strany začali spoločne postupovať po voľbách do NR SR v roku 2016. Konflikty z volieb prvého rádu teda významne ovplyvnili priebeh a výsledky volieb do orgánov samosprávnych krajov.

Zároveň sa v nej však po roku 2016 začala v Smeru-SD prejavovať politická diferenciacia, ktorej prvým signálom bol odchod jedného zo spoluzakladateľov, poslanca Európskeho parlamentu Borisa Zalu zo strany (Krbatová 2016). Výsledky krajských volieb tento trend posilnili. Hoci snem Smeru-SD v decembri 2017 sa vyslovil za zachovanie dovtedajšej politiky strany a kritické názory, vyslovené napr. M. Maďaričom alebo J. Podmanickým nezískali významnejšiu otvorenú podporu v členskej základni, diferenciacné procesy v strane prenikli na verejnosť. Zatiaľ však táto diferenciacia nemá podobu názorového, resp. hodnotového sporu v strane. Volebné výsledky takisto potvrdili pokles dôvery voličov k politickým stranám, nie je teda vylúčené opätovné preformátovanie straníckej scény v SR v blízkej budúcnosti. Relatívny úspech M. Kotlebu (viac než 23 percent hlasov vo voľbe predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja) naznačujú, že extrémna pravica disponuje nezanedbateľným voličským potenciálom, hoci v podmienkach väčšinového volebného systému v krajských voľbách nemôže získať výraznejšie zastúpenie.

Výsledky volieb nepotvrdili tézu, podľa ktorej vo voľbách druhého rádu získavajú podporu nové, resp. menšie politické strany. Mohlo by to platiť v prípade strán Zmena zdola, resp. Nova, ktoré však nemožno označiť za „nové“ ani z hľadiska dĺžky svojej existencie, ani z hľadiska agendy, ktorej sú nositeľmi. Zástupcovia oboch uvedených strán v roku 2016 kandidovali na listine OĽaNO, predseda OKS Ondrej Dostál bol zas do NR SR v roku 2016 zvolený na kandidátke SaS. Úspech nezaznamenali ani regionálne strany. Zvolenie jedného poslanca za radikálnu stranu Úsvit Ivana Hoptu (v rokoch 2001–2005 bol poslancom Prešovského samosprávneho kraja za Komunistickú stranu Slovenska, od roku 2009 je poslancom za stranu Úsvit, ktorú sám zakladal), je skôr výsledkom jeho osobnej autority v meste Humenné, lebo samotná strana má dlhodobo marginálne postavenie. Regionálne strany nezaznamenali významnejšie úspechy v regionálnych voľbách ani v roku 2017, ani v minulosti.

Úspech pravicovej koalície zároveň potvrdzuje obrat slovenskej spoločnosti doprava. Hoci SaS sa pôvodne formovala ako liberálna strana, euroskeptické postoje jej

lídra ju priviedli do skupiny Európskych konzervatívco a reformistov. Tam pôsobia aj zástupcovia ďalších strán pravicového bloku – OĽaNO a NOVA, kým KDH je síce členským subjektom Európskej ľudovej strany, od svojich partnerov sa však odlišuje konzervatívnejším postojom v tzv. kultúrnych a etických otázkach, kde odmieta akúkoľvek potenciálnu spoločnú reguláciu na európskej úrovni. Krajské voľby tak potvrdili aj silnejúcu pozíciu euroskeptických síl v slovenskej politike. Osobitne SaS sa vyznačuje aj silnou antiimigrantskou rétorikou. Na druhej strane, spoločný postup strán pravicového bloku, najmä SaS a OĽaNO, ešte v období rokov 2016–2017 a potom počas regionálnych volieb v novembri 2017 a snaha v ňom pokračovať aj v nadchádzajúcich komunálnych voľbách, naznačujú záujem nahradiť Smer-SD vo vláde po najbližších voľbách do NR SR. Trendy, ktoré naznačili krajské voľby, poukazujú, že Slovensko sa, aj keď s určitým časovým posunom, môže z hľadiska politickej kultúry priblížiť ostatným štátom Vyšehradskej skupiny.

Notes

- ¹ Volieb do NR SR v roku 2016 sa zúčastnilo 59,82 percenta voličov. (Elections 2016a)
- ² Pozri Zákon č. 69/2017 Z.z. z 21. marca 2017.
- ³ Richarda Rašiho ďalej podporovali Strana maďarskej komunity (SMK-MKP), Starostovia a nezávislí kandidáti a Strana zelených Slovenska (SZS).
- ⁴ Zdrojom dát sú oficiálne údaje Štatistického úradu SR (Elections 2017).
- ⁵ Analýza počtu mandátov, pridelených jednotlivým politickým stranám, resp. nezávislým kandidátom, sa opiera o údaje Štatistického úradu SR (Elections 2017), resp. o údaje, získané Denníkom N od koalícií, kandidujúcich v každom samosprávnom kraji (Koník 2017).

References

- Aktuality.sk (2017) 'Minister Maďarič: Smer utrpel vo voľbách prehru', *Aktuality.sk*, 5 November. Available at: <https://www.aktuality.sk/clanok/536244/minister-mad-aric-smer-utrpel-vo-volbach-prehru/> (Accessed on 24 April 2018).
- Aktuálne.sk (2017a) 'Beblavého márna snaha: Parlament zamietol zrušenie VÚC', *Aktuálne.sk*, 14 February. Available at: <https://aktualne.centrum.sk/slovensko/politika/beblavy-docka-verdikt-parlament-prerokuje-zrusenie-vuc.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Aktuálne.sk (2017b) 'Matovič odmieta nezhody. Žarnay aj Dubačová odchádzajú kvôli voľbám', *Aktuálne.sk*, 16 February. Available at: <https://aktualne.centrum.sk/slovensko/politika/matovic-odmieta-nezhody-zarnay-aj-dubacova-odchadzaju-kvoli-volbam.html> (Accessed on 24 April 2018).

- Aktuálne.sk (2017c) 'Frešo spochybňuje jednokolové voľby: Pomôže to iba politickým stranám a extrémistom', *Aktuálne.sk*, 22 March. Available at: <https://aktualne.centrum.sk/slovensko/politika/freso-spochybnuje-jednokolove-volby-pomoze-iba-politickým-stranam-extremistom.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Aktuálne.sk (2017d) 'Jednokolové voľby do VÚC. Zmena zákona zostane bez Kiskovho podpisu', *Aktuálne.sk*, 24 March. Available at: <https://aktualne.centrum.sk/slovensko/politika/jednokolove-volby-do-vuc-zmena-zakona-zostane-bez-kiskovho-podpisu.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Binzer Hobolt, Sara and Jill Wittrock (2011) 'The second-order election model revisited: An experimental test of vote choices in European Parliament elections', *Electoral Studies*, 30: 29–40.
- Denník N (2017) 'Minúta po minúte', *Denník N*, 5 November. Available at: <https://dennikn.sk/minuta/931539/> (Accessed on 24 April 2018).
- Dugovič, Matej (2017a) 'Kandidát na bratislavského župana Uhler: Nie Ftáčnik, to skôr Frešo je kandidátom Smeru', *Denník N*, 25 September. Available at: <https://dennikn.sk/890070/kandidat-na-bratislavskeho-zupana-uhler-nie-ftacnik-to-skor-freso-je-kandidatom-smeru/> (Accessed on 24 April 2018).
- Dugovič, Matej (2017b) 'Smer podporuje na bratislavského župana Ftáčnika, ten tvrdí, že ďalej kandiduje ako nezávislý a o podpore nerokoval', *Denník N*, 29 October. Available at: <https://dennikn.sk/924685/smer-podporuje-na-bratislavskeho-zupana-ftacnika-ten-tvrdi-ze-dalej-kandiduje-ako-nezavisly-a-o-podpore-nerokoval/?ref=tit> (Accessed on 24 April 2018).
- Eik, Cees van der et al. (1996) 'What Voters Teach Us About Europe-Wide Elections: What Europe-Wide Elections Teach Us About Voters', *Electoral Studies*, 15, 2: 149–166.
- Election 2012 (2012) 'Number and share of valid votes for political parties', in *The Election to the Parliament of Slovak Republic 2012, Final Results*. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic.
- Elections 2016 (2016a) 'Final Results', in *The Election to the National Council of SR 2016*, Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic.
- Election 2016 (2016b) 'Valid Voters Casts for Political Parties', in *The Election to the National Council of SR 2016, Final Results*. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic.
- Elections 2017 (2017) 'Summary Results for SR', in *The Elections to the Bodies of Self-Governing Regions 2017, Final Results*. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic.
- Elections to the bodies of Regional Self-Governments. Bratislava: Statistical Office of the Slovak Republic.
- Fakt24.sk (2017) 'Tvrdá rana pre Sulíka od kolegu. Máme lepšieho premiéra ako si ty!', *Fakt.sk*, 28 November. Available at: <http://fakt24.sk/politika/6378-tvrda-rana-pre-sulika-od-kolegu-mame-lepsieho-premiera-ako-si-ty> (Accessed on 24 April 2018).
- Harkotová, Stanislava (2017) 'Voľby do VÚC 2017: V Prešove má Chudík po rokoch silnejšieho vyzývateľa', *Aktuality.sk*, 9 October. Available at: <https://www.aktuality.sk/clanok/526746/volby-do-vuc-2017-v-presove-ma-chudik-po-rokoch-silnejšieho-vyzyvateľa/> (Accessed on 24 April 2018).
- Hospodárske noviny (2017) 'Maďarič končí ako podpredseda Smeru', *Hospodárske noviny*, 7 December. Available at: <https://slovensko.hnonline.sk/1076039-madarc-konci-ako-podpredseda-smeru> (Accessed on 24 April 2018).
- Hrnko, Anton (2017) 'Úvaha o novom územnom členení', in *Blog Antona Hrnka*, 6 November. Available at: <http://www.hrnko.sk/2017/11/06/uvaha-o-novom-uzemnom-cleneni/> (Accessed on 24 April 2018).

- Koník, Juraj (2017) 'Skutočným víťazom je KDH, po Smere je druhé najsilnejšie, SaS je hlboko za nimi', *Denník N*, 5 November. Available at: <https://dennikn.sk/932179/skutocnym-vitazom-je-kdh-po-smere-je-druhe-najsilnejšie-sas-je-hlboko-za-nimi/> (Accessed on 24 April 2018).
- Krbatová, Lucia (2016) 'Zala požiadal vedenie Smere, aby mu pozastavilo členstvo', *Sme*, 26 September. Available at: <https://domov.sme.sk/c/20286564/boris-zala-opusta-smer-poziadal-o-prerusenie-clenstva.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Kresťanskí kandidáti (2017) 'Manifest kresťanského politika', *Kresťanskí kandidáti*, 26 February. Available at: <http://krestanskikandidati.sk/> (Accessed on 24 April 2018).
- Kysel, Tomáš (2017) 'Pred 16 rokmi umelo rozdelili Slovensko. Dodnes to nikto nezmenil', *Aktuality.sk*, 6 November. Available at: <https://www.aktuality.sk/clanok/535778/pred-16-rokmi-umelo-rozdelili-slovensko-dodnes-to-nikto-nezmenil/> (Accessed on 24 April 2018).
- Leška, Dušan (2011) *Formovanie politického systému na Slovensku po roku 1989*. Bratislava: Infopress.
- Marušíak, Juraj (2012) 'The Political System in the Slovak Republic', in Wojciech Gizicki (ed) *Political Systems of Visegrad Group Countries*, pp. 107–148. Trnava: University of Ss Cyril and Methodius in Trnava.
- Postoj (2018) 'Richard Vašečka odchádza z OĽaNO a bude kandidovať za predsedu KDH', *Postoj*, 7 February. Available at: <https://www.postoj.sk/30500/richard-vasecka-odchadza-z-olano-a-vstupuje-do-kdh> (Accessed on 24 April 2018).
- Pravda (2017) 'Fico je po porážke v župných voľbách nespokojný so svojimi ľuďmi', *Pravda*, 6 November. Available at: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/447266-fico-je-po-porazke-v-zupnych-volbach-nespokojny-so-svojimi-ludmi/> (Accessed on 24 April 2018).
- Pravda (2018) 'Smer plánuje veľkú obmenu tváří v okresoch', *Pravda*, 19 February. Available at: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/459245-smer-planuje-velku-obmenu-tvari-v-okresoch/> (Accessed on 24 April 2018).
- Prušová, Veronika (2017) 'Najtesnejší súboj sa črtá v Žiline, za Blanára bojuje Fico, Jurinová chcel Matovič, nik významný asi neustúpi', *Denník N*, 1 November. Available at: <https://dennikn.sk/926764/najtesnejši-suboj-sa-crta-v-ziline-za-blanara-bojuje-fico-jurinovu-chcel-matovic-nik-vyznamny-asi-neustupi/> (Accessed on 24 April 2018).
- Reif, Karlheinz (1984) 'National Electoral Cycles and European Elections 1979 and 1984', *Electoral Studies*, 3: 244–255.
- Reif, Karlheinz and Hermann Schmitt (1980) 'Nine Second-Order National Elections – a Conceptual Framework For the Analysis of European Election Results', *European Journal of Political Research*, 8: 3–44.
- Rybář, Marek and Peter Spáč (2017) 'The March 2016 parliamentary elections in Slovakia: A political earthquake', *Electoral Studies*, 45: 153–156.
- Schmitt, Hermann (2005) 'The European Parliament Elections of June 2004. Still Second-Order?', *West European Politics*, 28, 3: 650–679.
- Sliz, Martin (2017) 'Smer nahradil Maďariča. Novým podpredsedom je Richard Raši', in *Hospodárske noviny*, 9 December. Available at: <https://slovensko.hnonline.sk/1079353-priamy-prenos-smer-prejde-do-utoku-nadorporcov-cto-do-teba-kamenom-my-donho-dvoma> (Accessed on 24 April 2018).
- Sloboda, Dušan (2014) *Slovensko. Kraje alebo župy?* Piešťany: Komunálne výskumné a poradenské centrum, n. o.

- Smatana, Andrej (2018) 'Členovia predsedníctva KDH podporujú A. Hlinu', *Teraz.sk*, 9 February. Available at: <http://www8.teraz.sk/slovensko/politika-clenovia-predsednictva-kdh-p/307641-clanok.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Sme (2017a) 'SaS, OĽaNO a KDH predstavili kandidátov na županov', *Sme*, 4 July. Available at: <https://domov.sme.sk/c/20574605/zupne-volby-sas-olano-a-kdh-sa-dohodli-na-kandidatoch.html#ixzz58AWNlUUh> (Accessed on 24 April 2018).
- Sme (2017b) 'Sulík s Matovičom nechcú ísť do komunálnych volieb s KDH', *Sme*, 19 December. Available at: <https://domov.sme.sk/c/20722675/sulik-s-matovicom-nechcu-ist-do-komunalnych-volieb-s-kdh.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Šaradín, Pavel (2007) 'Evropské voľby: vznik a vývoj teórií voleb druhého rádu', in Pavel Šaradín (ed) *Evropské voľby v postkomunistických zemiach*, pp. 9–26. Olomouc: Periplum.
- TASR (2017) 'P. Pellegrini: Smer-SD stratil dominanciu, nezačal sa však jeho úpadok', *Teraz.sk*, 5 November. Available at: <http://www.teraz.sk/najnovsie/p-pellegrini-smer-sd-stratil-dominanciu/290601-clanok.html> (Accessed on 24 April 2018).
- Tódová, Monika (2017) 'Fico: Pokiaľ ide o poslancov, župné voľby sme suverénne vyhrali, sme rozhodujúca sila', *Denník N*, 10 November. Available at: <https://dennikn.sk/938366/fico-pokial-ide-o-poslancov-zupne-volby-sme-suverenne-vyhrali-sme-rozhodujuca-sila/> (Accessed on 24 April 2018).
- TVnoviny.sk (2016) 'Hádka na výbore: Blanár vysvetľoval predražené CT', *TVnoviny.sk*, 14 October. Available at: http://www.tvnoviny.sk/domace/1844515_hadka-na-vybore-blanar-vysvetloval-predrazene-ct (Accessed on 24 April 2018).
- Ústavný súd SR (2017) *Tlačová informácia č. 88/2017*, 22. november 2017.
- Vražda, Daniel (2017) 'Smer podporí Luntera v župných voľbách, tvrdí, že ako jediný môže poraziť Kotlebu', *Denník N*, 24 August. Available at: <https://dennikn.sk/862024/smer-podpori-luntera-v-zupnych-volbach-tvrdi-ze-ako-jediny-moze-porazit-kotlebu/> (Accessed on 24 April 2018).
- Webnoviny (2017a) 'Nespokojnosť v Trnavskom kraji sa stala témou Viskupičovej kampane, Mikuš na tom výrazne strácal', *Webnoviny*, 5 November. Available at: <https://www.webnoviny.sk/nespokojnost-v-trnavskom-kraji-sa-stala-temou-viskupicovej-kampane-mikus-na-tom-vyrazne-stracal/> (Accessed on 24 April 2018).
- Webnoviny (2017b) 'Parlament schválil zmeny, voľby do VÚC budú jednokolové', *Webnoviny*, 2 February. Available at: <https://www.webnoviny.sk/parlament-schvalil-zmeny-volby-do-vuc-budu-jednokolove/> (Accessed on 24 April 2018).
- Webnoviny (2017c) 'V Žilinskom kraji bude na župana kandidovať Podmanický, analytik hovorí o striedaní generácii v Smere-SD', *Webnoviny*, 10 April. Available at: <https://www.webnoviny.sk/v-zilinskom-kraji-bude-na-zupana-kandidovat-podmanicky-analytik-hovori-o-striedani-generacii-v-smere-sd/> (Accessed on 24 April 2018).
- Zákon č. 180/2014 Z.z. z 29. mája 2014 o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 69/2017 Z.z. z 21. marca 2017, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.